

ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. Г.С.СКОВОРОДИ

На правах рукопису

Савченко Лариса Олексіївна

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО ОРГАНІЗАТОРСЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОГО ВУЗУ

ІЗ.00.01 – теорія та історія педагогіки

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Харків – 1994 р.

AB 30.576

Дисертація в рукопис

Робота виконана на кафедрі педагогіки Кривопізького педагогічного інституту

Науковий керівник: доктор педагогічних наук,
професор Кондрашова Л.В.

Офіційні опоненти: член-кореспондент АПН України,
доктор педагогічних наук,
професор Шевченко Г.П.

член-кореспондент АПН України,
кандидат педагогічних наук,
професор Євтух М.Б.

Провідна установа: Кіровоградський педагогічний інститут

Захист відбудеться "27" червня 1994 р. о
10 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К.ІІЗ.24.02
по присудженню наукового ступеня кандидата педагогічних наук у
Харківському державному педагогічному університеті ім.Г.С.Ско-
вороди за адресою: 310168, Харків, вул.Блюхера, 2, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського
державного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди.

Автореферат позіслано "26" травня 1994 р.

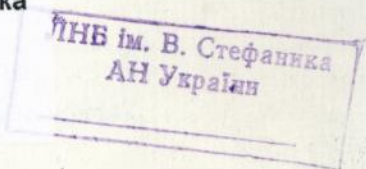
Вчений секретар спеціалізованої ради
кандидат педагогічних наук, доцент

С.Т.Золотухіна
С.Т.Золотухіна

ЛНБ України ім.В.Стефаніка

00777523 (V)

І. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.

Актуальність і постановка проблеми дослідження. Вирішення складних завдань, які стоять перед сучасною школою, вимагає приходу до школи вчителя-організатора, який може творчо вирішувати навчально-виховні завдання. У зв'язку з цим передбачається в першу чергу прийняття конкретних заходів по забезпеченню високого рівня розвитку готовності студентів до організаторської діяльності ще в педвузі. Вивчення й аналіз шкільної практики свідчать про невідповідність рівня підготовки педагогічних кадрів соціальним запитам суспільства й наявність протиріч між творчим характером педагогічної праці та про нерозвиненість у більшості педагогів здібностей творчого виконання своїх професійних обов'язків, складність організаторських функцій вчителя і про низький рівень готовності випускників педвузу до організаторської педагогічної роботи. Результати спостережень за процесом вузівського навчання показали, що нерідко там переважає інформативний підхід, при якому студенти орієнтуються в основному на засвоєння певної суми знань і оволодіння сумою практичних умінь, не співвідносячи їх з майбутньою професійною діяльністю, не уявляючи їх значимості в підвищенні результативності організаторської роботи вчителя. Зібрані факти дозволяють говорити про те, що майбутні педагоги схильні недооцінювати свої організаторські функції у загальній системі професійної діяльності сучасного вчителя, і навіть організованість не включають до числа професійно значущих якостей його особистості. Так, за результатами анкетування, 56% студентів відзначили позитивну роль організаторської роботи в удосконаленні професіоналізму вчителя; 26,1% - не бачать її ролі в професійному вдосконаленні вчителя, 17,1% - відводять їй незначну роль. При цьому лише 21% висловили бажання займатися організаторською роботою, 51% - схильні виконувати організаторські функції нерегулярно, 28% - не висловили бажання виконувати організаторські функції. За результатами проведеного тестування було встановлено, що тільки 26,7% здатні самоорганізовуватися для вирішення навчально-виховних завдань, у 23% це вміння відсутнє, а 51,3% не пов'яжуть успіх організаторської діяльності з наявністю у вчителя організованості як важливої професійної якості його особистості. Результати розв'язання студентами орга-

нізаторських завдань і спостережень за їх діяльністю в період педагогічної практики свідчать про те, що 77% студентів других курсів і 53,4% - четвертих курсів мають ускладнення при виконанні організаторських завдань. Недооцінка підготовки майбутніх педагогів до виконання функцій вчителя-організатора пояснює ті проблеми, з якими стикаються вчорашні студенти, приступаючи до професійної праці: невміння організувати урок чи виховний захід, підготувати клас на спільну справу; розподілити завдання й доручення у відповідності з організаторськими можливостями вихованців; самостійно вирішувати складні навчально-виховні завдання; довга тривалість і складність адаптації в учительському й учнівському колективі. У контексті викладеного стає зрозумілим особливий інтерес, який викликає сьогодні проблема формування готовності студентів до організаторської діяльності в школі, пошук шляхів, засобів і оптимальних педагогічних умов, які визначають результативність вузівського навчання з цієї точки зору.

Безпосереднє відношення до цієї проблематики мають дослідження, які розкривають теоретичні засади загальної готовності до праці /О.В.Веденов, О.Г.Ковальов, М.Д.Левітов, К.К.Платонов та ін./, професійної готовності до педагогічної праці /Л.В.Кондрашова, В.О.Сластенін, О.Ц.Пуні/, до окремих проблем і питань педагогічної діяльності /Є.І.Антипєва, Р.І.Пєнькова, С.Т.Золотухіна та ін./.

Цінними в плані розв'язання проблеми формування такої готовності є роботи, що визначають специфіку різних видів готовності: моральної, психологічної, професійної /Л.Г.Ахтарієва, О.Г.Войченко, М.І.Дьяченко, Л.О.Кандилович та ін./.

Аналіз стану наукової розробки даної проблеми, а також оцінка рівня сформованості готовності випускників педвузу показали, що увага дослідників звернена в основному на вивчення можливості навчальної роботи й педагогічної практики в формуванні професійної готовності майбутніх педагогів. Резерви вузівського процесу в підготовці студентів до організаторської діяльності виявлені сьогодні не повністю. За останні роки виконано значний обсяг досліджень, присвячених різним аспектам організаторської діяльності. Фундаментальні проблеми загальних здібностей відображені в працях С.Л.Рубінштейна, Б.М.Тєплова, М.С.Лейтєса, В.О.Крутецького, Ю.С.Самаріна, педагогічних здібностей в роботах М.Д.Левіто-

ва, Ф.М.Гоноболіна, Н.В.Кузьміної, О.І.Щербакова та ін.; організаторських здібностей у дослідженнях Л.І.Уманського, О.Г.Ковальова, В.М.Мясищева, С.В.Кондратьєва. Певний інтерес викликають роботи, в яких досліджувалися організаторські вміння й шляхи їх формування /М.І.Курочкін, М.К.Максимов, І.С.Мангутов, О.М.Омаров, В.Д.Сапоровська, Л.Т.Тюптя, Л.І.Уманський та ін./.

Ряд авторів /Є.І.Димов, Н.С.Жеребова, Є.М.Зайцева, Р.О.Кричевський, О.М.Лутошкін, Т.І.Мальковська, І.С.Полонський, Л.І.Уманський, Г.І.Якушев та ін./ розглядають поняття "організатор" як особистісну характеристику суб'єкта організаторської діяльності, при цьому не ставлять за мету розробку теоретично обґрунтованих рекомендацій щодо підготовки організаторів у процесі вузівського навчання. Аналіз опублікованих на сьогодні досліджень свідчить про те, що накопичений значний матеріал про сутність, зміст організаторської діяльності вчителя, про шляхи формування організаторських умінь і розвитку організаторських здібностей. Разом з тим, багато питань підготовки майбутніх педагогів до організаторської роботи не знайшли переконливого й аргументованого вирішення, хоча потреба у цьому все більше усвідомлюється в теорії й на практиці. Сьогодні ще відсутня цілісна методика спрямованого навчання студентів способам організаторської діяльності, не повністю вивчені виховні можливості організаторської діяльності в професійному становленні майбутніх вчителів, не визначений набір засобів, які оптимізують навчання прийомами й методами організаторської діяльності, не розроблені науково обґрунтовані й експериментально перевірені методичні рекомендації щодо формування готовності студентів до неї. Недооцінка можливостей організаторської діяльності й неповне використання їх в професійному становленні студентів значно знижує рівень професійної підготовки випускників педвузу взагалі.

Вивчення діяльності стажистів-випускників різних факультетів Криворізького педагогічного інституту засвідчило, що причина досягнень в практичній діяльності одних і невдач інших криється в різних рівнях їх готовності до виконання функцій вчителя-організатора. При цьому у частини випускників спостерігається низький рівень готовності до організаторської діяльності, який характеризується відсутністю організаторських знань, несформованістю організаторських умінь, нерозвиненістю організаторських

здібностей, відсутністю настанов на організаторську роботу, надання переваги діям за шаблоном, а значить - формалізмом у роботі.

Існуюче протиріччя між зростаючою роллю організаторських функцій у роботі сучасного вчителя й недостатньо високим рівнем готовності його до організаторської діяльності визначило тему й напрямом нашого дослідження. Основна проблема може бути сформульована так: якими є ціннісні ознаки, структурні компоненти готовності студентів до організаторської діяльності і які педагогічні умови забезпечують успішне її формування у вузівському процесі. Вирішення даної проблеми і є метою дослідження.

Об'єктом дослідження є професійно орієнтоване навчання студентів методики організаторської діяльності. Предмет дослідження - педагогічні умови формування готовності студентів до організаторської діяльності в процесі педагогічної підготовки майбутніх вчителів.

Враховуючи, що вдосконалення рівня професіоналізму сучасного педагога неможливе без цілеспрямованої роботи по формуванню готовності студентів до організаторської діяльності, ми виходили з припущення: цей процес буде результативнішим, якщо включити до навчальної програми педагогічних вузів спеціальне навчання методики організаторської діяльності; викладання вести на принципах ролєвої перспективи, моделювання в навчальному процесі ситуацій, реалізація яких вимагала б від студентів високого рівня організаторських знань, умінь і навичок, активних дій і творчого виконання організаторських завдань; своєчасно діагностувати рівні розвитку організаторських здібностей, виявляючи початковий, поступово доводячи до максимального, якого їм потрібно досягти по закінченню педвузу; сприяти раціональному співвідношенню теорії й практики організаторської діяльності, аудиторної й самостійної роботи; традиційних і активних форм та методів, які забезпечують упровадження в зміст загальнопедагогічної підготовки студентів завдань-ситуацій, ділових ігор, ролєвого й комунікативного тренінгу, орієнтувати студентів на подолання труднощів, які мають місце в практиці вчителя-організатора.

У відповідності з проблемою, об'єктом, предметом, метою й гіпотезою дослідження були поставлені такі завдання:

I. Визначити сутність, зміст, структурні компоненти готов-

ності студентів до організаторської діяльності.

2. Виявити педагогічні умови, що забезпечують результативність формування готовності студентів до організаторської діяльності.

3. Теоретично обґрунтувати й дослідним шляхом перевірити ефективність системи завдань для формування готовності студентів до організаторської діяльності.

4. Розробити методичні рекомендації на допомогу викладачам педвузу по формуванню готовності студентів до організаторської діяльності.

Методологічну й теоретичну основу дослідження складають основоположні ідеї про сутність діяльності і творчості людини, про взаємодію й взаємообумовленість особистості й суспільства. У процесі дослідження використовувалося положення про те, що діяльність людини, її досвід, навчання й виховання суттєво впливають на її професійне становлення, а також положення про виявлення формування й розвиток організаторських здібностей у діяльності; про те, що здібності не формуються безособово – в їх можливості й розгортанні особистість розглядається як вихідна основа, тобто активний суб'єкт їх розвитку. Теоретичними джерелами дослідження є праці з теорії педагогічної освіти. За основу були взяті ідеї про виховання й формування інтересів, мотивів, цілей, установок /І.С.Кон, Д.М.Узнадзе та ін./; закономірності формування особистості вчителя /О.В.Барabanчиков, М.Б.Євтух, Л.В.Кондрашова, Н.В.Кузьміна, В.О.Сластенін, Г.П.Шевченко, О.І.Щербаков та ін./; використання проблемного завдання як специфічної форми засвоєння знань, вироблення вмінь і навичок /О.М.Бабенко, К.О.Ніколаєва, Є.В.Шангарін, П.С.Яхно та ін./; формування й розвиток організаторських умінь і здібностей /І.С.Мангутов, В.М.Мясищев, С.В.Кондратьєв, О.М.Лутошкін, Л.І.Уманський, Р.Х.Шакуров та ін./

Методи дослідження: теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми, бесіда, анкетування, акцентоване спостереження, метод моделювання професійних ситуацій, метод експертних оцінок, діагностичні контрольні роботи. Основним методом був природний формуючий експеримент. Метою експерименту було визначення дослідним шляхом вірогідності розроблених теоретичних положень по формуванню готовності студентів до організаторської діяльності в умовах педвузу. Дослідно-експе-

риментальна робота здійснювалася на базі Криворізького педінституту, разом дослідженням було охоплено 600 студентів.

Розробка проблеми проводилась у кілька етапів.

На першому етапі /1988-1990 рр./ вивчався стан питання в психолого-педагогічній і спеціальній літературі, аналізувався досвід роботи викладачів інституту, визначались компоненти готовності студентів до організаторської діяльності. У результаті теоретичного й практичного вивчення проблеми були визначені предмет і завдання, висунута гіпотеза дослідження, зроблений відбір і визначена програма навчання відповідно до поставленої мети. Був проведений констатуючий експеримент.

На другому етапі /1991-1993 рр./ проводилась експериментальна перевірка гіпотези дослідження в процесі спеціально організованої роботи. Вона включала: а/ перевірку системи дослідно-експериментальної програми формування готовності студентів до організаторської діяльності; б/ розробку методичних рекомендацій.

На третьому етапі /1993-1994 рр./ здійснювалась корекція дослідно-експериментальних даних, уточнювались зроблені висновки, перевірялись, апробувались і уточнювались рекомендації щодо практичного впровадження розроблених методик формування готовності студентів до організаторської діяльності. На заключному етапі був узагальнений і систематизований одержаний матеріал.

Наукова новизна й теоретична значущість дослідження полягають в тому, що:

- розкриті сутність та основні характеристики готовності студентів до організаторської діяльності; конкретизовано зміст і визначені структурні компоненти, які об'єднали мотиваційний, операційно-пізнавальний, емоційно-вольовий, оцінний;

- виявлені педагогічні умови, які забезпечують ефективність формування готовності студентів до організаторської діяльності;

- виявлені причини негативного ставлення студентів до організаторської діяльності в школі, протиріччя, труднощі й причини низької результативності педагогічної підготовки випускників педвузу, визначені шляхи підвищення ефективності підготовки студентів до організаторської роботи в навчальному процесі вузу;

- розроблений зміст спеціальної підготовки студентів до організаторської діяльності, система завдань-ситуацій, рольових і ділових ігор, тренінгів, творчих завдань на період педагогічної

практики студентів, завдання для самоосвіти, різноманітні форми контролю, які забезпечують ефективність вузівського процесу у формуванні готовності майбутніх педагогів до виконання організаторських функцій.

Практична значущість дослідження полягає в розробці методичних рекомендацій щодо формування готовності студентів до організаторської діяльності, системи диференційованих завдань, виконаних у ході навчальних занять, педпрактики, самостійної роботи, основних дидактичних вимог до навчально-виховного процесу й самовиховання майбутніх педагогів-організаторів. Автором були розроблені й видані методичні рекомендації, навчальний посібник для студентів педінститутів, розроблена й апробована програма практикуму по формуванню готовності студентів до організаторської діяльності.

Апробація й запровадження результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження запроваджені в практику роботи Криворізького, Кіровоградського, Одеського, Херсонського педвузів України.

Окремі результати дослідження неодноразово доповідались на науково-практичних конференціях у м.Києві /1989 р./, м.Херсоні /1989 р./, м.Кривому Розі /1990, 1992, 1993 рр./, м.Полтаві /1993 р./, м.Умані /1993 р./.

У цілому результати роботи обговорювались і отримали схвалення на засіданнях і проблемних семінарах кафедри педагогіки Криворізького педінституту; методичного семінару викладачів педагогічних дисциплін і семінару молодих педагогів-дослідників; використовувались на заняттях з вчителями, керівниками шкіл і органів народної освіти.

На основі результатів дослідження розроблений практикум "Методика підготовки майбутнього вчителя до організаторської діяльності з учнями" для студентів усіх факультетів Криворізького педагогічного інституту, підготовлена серія статей і методичних рекомендацій для студентів, викладачів педвузу й учителів шкіл.

Практичні рекомендації за матеріалами проведеного дослідження використовуються на кафедрах педагогіки педвузів України.

Іа захист виносяться:

- програма практикуму "Методика підготовки майбутнього вчителя до організаторської діяльності з учнями" й методика його

організації;

- професійно спрямована система завдань, які складають основу формування готовності майбутніх вчителів до організаторської діяльності в процесі аудиторних занять, самостійної роботи й педагогічної практики студентів II-IV курсів;

- педагогічні умови, що забезпечують результативність педагогічної підготовки у формуванні готовності студентів до виконання функцій вчителя-організатора.

II. СТРУКТУРА І ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ.

Дисертація складається з вступу, двох розділів, висновку, списку використаної літератури.

У вступі дається загальна характеристика дослідження, обґрунтовується його актуальність, ступінь розробленості проблеми в психолого-педагогічній літературі, обґрунтовується мета, об'єкт, предмет і завдання дослідження, формулюється гіпотеза, розкриваються методологічні й теоретичні основи, описується комплекс методів, використаних у роботі, відображається наукова новизна, теоретична й практична цінність дослідження, накреслені шляхи їх апробації й застосування результатів, викладені основні положення, що виносяться на захист.

У першому розділі "Теоретичні основи формування в студентів готовності до організаторської діяльності" аналізується стан проблеми у вітчизняній і зарубіжній літературі, розкривається сутність понять "організаторська діяльність" і "готовність до організаторської діяльності", "формування готовності до організаторської діяльності", розглядаються різні підходи до визначення їх суттєвих ознак, показників, розглядаються педагогічні умови, що забезпечують результативність педагогічної підготовки студентів у формуванні їх готовності до виконання функцій вчителя-організатора.

У визначенні поняття "готовність" немає одностайності. Його трактують як засіб розвитку організаторських здібностей /Н.М.Левітов, О.Г.Ковальов, Н.В.Кузьміна/, перелік знань, умінь, навичок /І.С.Мангутів, Л.І.Уманський/, сукупність організаторських якостей /Б.З.Вульфів, О.М.Лутошкін, А.С.Макаренко, Р.Х.Шакуров та ін./, як управлінський процес /Н.І.Юрданський, М.І.Кондаков,

В.Ф.Рубахін та ін./ У дослідженні готовність студентів до організаторської діяльності визначається як складне особистісне утворення, яке забезпечує результативність професійної діяльності вчителя-організатора і виключає в себе знання організаторської діяльності, вміння розв'язувати організаторські завдання, організованість, самоволодіння, наполегливість, імітливність, товариськість, ініціативність, працездатність.

У розділі подано теоретичне обґрунтування вихідному положенню про те, що готовність до організаторської діяльності може перетворитися на формування особистості лише в тому випадку, якщо педагогічна підготовка буде організована як діяльність, в процесі якої кожний студент протягом усього навчання систематично й послідовно "проходить" через розв'язання організаторських завдань, які ускладнюються й виконання різних функцій організатора у відповідності до його можливостей та здібностей, набуваючи досвід організаторської діяльності. При визначенні основних характеристик готовності майбутніх педагогів до організаторської діяльності ми враховували, що успішне виконання функцій вчителя-організатора неможливе без оволодіння ще в роки навчання в педвузі системою знань теоретичних основ організаторської роботи, практичних умінь самоорганізації й організації діяльності школярів, розвитку професійно значущих якостей особистості, що забезпечують випускникам вищої школи успіх у вирішенні організаторських завдань.

Специфічні особливості організаторської діяльності й вимог, які пред'являються до особистості вчителя-організатора, дозволили визначити багатокомпонентність змісту готовності до організаторської діяльності. Необхідними й достатніми її складовими є:

- мотиваційний /інтерес і позитивне ставлення до організаторської діяльності, потреба успішно виконувати поставлену організаторську задачу/;

- операційно-пізнавальний /розуміння обов'язків учителя-організатора, організаторські знання, а також визначення мети планування, контроль, формування організаторських умінь/;

- емоційно-вольовий /цілеспрямованість, самовладання, товариськість, організованість, працездатність, самостійність, рішучість; почуття впевненості в успіху, мобілізація сил, зосередження на завданні, відволікання від дій, які заважають/;

- оцінний /оцінка й самооцінка організаторської діяльності/

З допомогою теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури, самооцінок, експертних оцінок, тривалого спостереження за діяльністю студентів були визначені показники готовності студентів до організаторської діяльності, до числа яких віднесені організаторські знання, організаторські уміння, інтерес і потреба займатися даною діяльністю, володіння методикою організаторської роботи, якості особистості, які забезпечують успіх організаторської діяльності, потреба в самовдосконаленні організаторських здібностей, самостійність в оцінці й аналізі результатів організаторської роботи.

На основі експертних оцінок і монографічних спостережень у дисертації подано опис рівнів готовності студентів до організаторської діяльності, які диференціюються по мірі вияву сукупності показників: високий - характеризується тим, що всі показники й компоненти змісту готовності студентів до організаторської діяльності виявлені яскраво; середній - більша частина показників і компонентів готовності студентів до даної діяльності виявлена в достатній мірі, низький - показники й компоненти готовності виявлені слабо.

Таким чином було встановлено, що виховання готовності студентів до організаторської діяльності визначається рядом принципів, які доповнюють один одного: орієнтації педагогічної підготовки на такий професіографічний опис особистості вчителя-організатора, який враховує тенденції ускладнення змісту організаторської діяльності й функцій педагога-організатора; заданого підходу в реалізації підготовки студентів до організаторської роботи; цілісного формування мотиваційного, операційно-пізнавального, емоційно-вольового й оцінного компонентів готовності студентів до роботи вчителя-організатора, збільшення питомої ваги організаторської діяльності майбутніх педагогів, що забезпечує виникнення, поставовку й вирішення організаторських завдань, важливих особистісно для майбутніх педагогів; урахування нерівномірності професійного становлення студентів та ін. Причому не сама по собі організаторська діяльність, а лише система педагогічно доцільної її організації створює умови для формування готовності студентів до успішного розв'язання організаторських завдань і виконання обов'язків учителя-організатора.

Аналіз літератури й систематичні спостереження дозволили виявити умови, які забезпечують результативність виховної роботи по формуванню готовності студентів до організаторської діяльності в ході їх педагогічної підготовки. У сукупності були виділені умови, що відповідають особливостям особистості студента і вимогам, що ставляться до навчального процесу у вищій школі:

- наявність у студентів позитивного ставлення й стійкої потреби займатися організаторською діяльністю;
- чітке уявлення студентами особливостей, змісту, засобів, форм і методів організаторської діяльності вчителя;
- залучення студентів в організаторську діяльність професійно-педагогічної направленості;
- чітке уявлення типових труднощів, що зустрічаються в організаторській діяльності вчителя й здатність вибрати оптимальні способи їх подолання;
- стійка потреба майбутніх педагогів у систематичній роботі над собою в подальшому вдосконаленню своїх організаторських здібностей;
- професіоналізація підготовки студентів до організаторської діяльності;
- своєчасна діагностика рівнів розвитку в майбутніх педагогів організаторських здібностей і умінь організувати не тільки свою, але й діяльність своїх вихованців;
- забезпечення здорового клімату в групі, на факультеті, атмосферу спільної зацікавленості у виконанні організаторських функцій;
- упровадження нової технології у вузівський процес;
- високий професіоналізм педагогів вищої школи.

Дотримання названих умов забезпечить результативність формування готовності випускників педвузу до організаторської діяльності в практиці загальноосвітньої школи.

У другому розділі "Дослідно-експериментальна перевірка умов, що забезпечують формування готовності студентів до організаторської діяльності в навчальному процесі педвузу" розглядається організація, зміст і результати педагогічного експерименту. Матеріали, отримані на етапі констатуючого експерименту, свідчать про перевагу у більшості /з 600 студентів, які брали участь в експериментальній роботі/ низького - 36,5% і середнього - 38,3%

рівня готовності до організаторської діяльності. Були виявлені причини низького рівня готовності студентів пізніх курсів до виконання організаторських функцій, серед яких неабияке значення має недооцінка особистісного фактору в підготовці спеціаліста вищої кваліфікації /відсутність стійкого інтересу й потреби займатися організаторською діяльністю; чітких уявлень про професіографічні риси вчителя-організатора; несформованість організаторських умінь і здібностей/; цілеспрямована робота по вихованню готовності майбутніх педагогів до виконання організаторських функцій; можливостей навчально-виховного процесу в професійному становленні студентів; неопрацьованість методичних рекомендацій на допомогу викладачам вищої школи по підготовці вчителів-організаторів.

Результати констатуючого експерименту підтвердили наявність залежності між рівнем сформованості у студентів організаторських умінь, здібностей, якостей їх особистості /організованості, самостійності, ініціативності і позитивного ставлення до організаторської роботи/ і успішністю виконання функцій вчителя-організатора.

В основу формуючого експерименту було покладено систему завдань з підготовки майбутнього вчителя до організаторської діяльності з учнями й методику проведення, яка ґрунтується на принципах цільової перспективи й моделювання професійних ситуацій у вузівському навчанні. Дослідно-експериментальна робота велась з урахуванням індивідуальних особливостей, виявлених в констатуючому експерименті по характеру їх відношення до організаторської діяльності, обсягу знань і досвіду організаторської роботи, завдання диференціювались. Використання різних способів і засобів навчання у процесі занять практикуму: цільового тренінгу, завдань-ситуацій, організаторських завдань, цільових і ділових ігор, забезпечувало необхідні умови для формування готовності студентів до організаторської діяльності.

Серія контрольних робіт на пізніх етапах констатуючого й формуючого експериментів свідчить про те, що значно розширились і поглибилися знання студентів з теоретичних основ організаторської діяльності. З метою виявлення рівня набутих знань у дослідженні студентам на початку експерименту пропонувалось визначити поняття, які розкривають сутність, структуру, зміст і форми органі-

заторської діяльності. За кожен відповідь виставлялась оцінка. У результаті виводився середній бал при визначенні кожного поняття. На завершення експериментальної роботи ці завдання пропонувались студентам повторно. Якщо до експерименту середній бал склав 2,72, то після завершення дослідної роботи він зріс на 2,01 і склав 4,73 бала. Велика кількість неправильних відповідей /78,3%/ за результатами початкового зрізу свідчила про неформованість у студентів умінь аналізу й вирішення організаторських завдань. Після другого зрізу помітною стала динаміка в позитивний бік, число неправильних відповідей скоротилось до 36,7%. У підсумкових контрольних роботах, проведених після завершення третього етапу дослідної програми, число неправильних відповідей склало 18,5%, правильні неповні - 41,3%, правильні повні - 40,4%. Якісний аналіз результатів контрольних робіт доводить, що у студентів виявились не тільки уміння виконувати оцінний аналіз запропонованих завдань-ситуацій, але й глибоке знання суттєвих ознак організаторської діяльності, її основних етапів: планування, побудови майбутньої роботи з вибором або знаходженням оптимальних способів її виконання, передбачення результатів, коригування діяльності, яка планується, оцінки одержаних результатів і виправлення допущених прорахунків.

Отримані дані після завершення експерименту говорять про зростання зацікавленості майбутніх учителів організаторською діяльністю. Значно збільшилась кількість студентів /70%/, які позитивно ставляться й бажають займатись організаторською роботою. Відповідно зменшилась частка тих, у кого слабо виявлена потреба й інтерес до неї /з 31% у констатуючому до 17% - у формулюючому експерименті/; зменшилась кількість студентів з 36,6% до 10,6% у яких були відсутні зацікавленість і бажання займатися організаторською діяльністю.

Тісний зв'язок навчальних занять з педагогічною практикою, заміна позиції студента-виконавця позицією організатора й активного учасника зумовили успішність і результативність дослідної програми з підготовки вчителя-організатора. Якщо на другому курсі із 60 студентів при підготовці й проведенні залікового виховного заходу в період педагогічної практики 35 студентів використали готову методику, запропоновану класними керівниками; 15 студентів звернулись за допомогою до методиста, не приклавши

власних зусиль до складання плану, вибору форми й методів проведення заходу і тільки 10 студентів підійшли до вирішення завдань творчо, то на четвертому курсі для більшості студентів /40 чел. із 60/ характерним було прагнення знайти власний шлях вирішення поставленого завдання. При цьому вони мали кілька варіантів, обираючи разом з учнями класу і класним керівником найбільш оптимальний із них. Аналіз результатів педагогічної практики п'ятого курсу показав, що намагання творчо підійти до вирішення організаторських завдань характерно для 44 із 60 п'ятикурсників, що брали участь в дослідній роботі. У ході дослідження була виявлена пряма залежність між рівнем оволодіння студентами методикою організаторської роботи й нестандартним розв'язанням організаторських завдань у період педагогічної практики, сформованості організаторських умінь і творчим підходом до виконання навчально-виховних функцій.

Було встановлено, що залучення до навчальної програми практикуму по формуванню у студентів організаторських здібностей і системи завдань на період педагогічної практики, які передбачають цілеспрямований розвиток у майбутніх педагогів організаторських властивостей і якостей їх особистості, поглиблення й розширення знань теоретичних засад організаторської роботи, закріплення організаторських умінь і настанов на творчий підхід до справи, забезпечує умови для успішного професійного становлення кожного студента. У дослідженні виявилась тенденція зміни рівня готовності студентів до організаторської діяльності в позитивний бік. За результатами підсумкового звіту 66,7% студентів, які брали участь у дослідній роботі, досягли високого, а 24,5% середнього рівня готовності до виконання функцій учителя-організатора.

Розумуючий експеримент підтвердив роботу гіпотезу про роль спрямованого навчання у формуванні готовності студентів до організаторської діяльності. У дисертації доведено, що процес професійного становлення майбутнього вчителя-організатора проходить успішно, якщо студенти виступають у навчальному процесі організаторами й активними учасниками справ, які моделюють їх майбутню педагогічну роботу.

У висновку викладені основні результати дослідження.

Наявність протиріч у шкільній практиці між все більш склад-

ними завданнями, які суспільство ставить перед школою й рівнем професіоналізму педагогів, ступенем сформованості їх готовності до організаторської діяльності і якістю виконання організаторських функцій, дозволяє говорити про неповне використання можливостей педвузів у підготовці учительських кадрів.

Дослідження основних характеристик готовності студентів до організаторської діяльності, встановлення прямої залежності між рівнем її сформованості й результатами практичної роботи визначили необхідність керування процесом формування цієї складної особистісної ознаки. Можна вважати доведеним, що формування готовності до організаторської діяльності стане керованим, якщо:

- а/ впровадити у вузівську програму навчання практикум з розвитку організаторських здібностей майбутніх педагогів;
- б/ надати його змісту відповідності до інтересів, потреб та професійних настанов і можливостей студентів;
- в/ навчати методиці організаторської роботи;
- г/ забезпечити раціональне поєднання аудиторної, самостійної роботи й педагогічної практики, традиційних і активних форм та методів навчання;
- д/ своєчасно діагностувати стан готовності студентів пізніх курсів до організаторської роботи й орієнтувати їх на подолання типових труднощів, що мають місце в роботі вчителя-організатора.

У процесі дослідження було доведено, що моделювання рольових ситуацій, імітаційних ігор забезпечують створення умов, у яких студенти одержують можливість співставляти вивчене раніше з набутими новими знаннями, аналізувати педагогічні явища й факти, перетворювати педагогічну теорію в інструмент своїх організаторських дій. Пошук виходу з запропонованої ситуації дозволяє студентам накопичувати індивідуальний досвід організаторської діяльності, усвідомлювати послідовність педагогічних дій, використовувати одержану інформацію в цілях удосконалення професійної підготовки. Було встановлено: чим значніший зв'язок інформації, яка вивчається, з майбутньою професією, тим вище зацікавленість і позитивне ставлення до її вивчення у майбутніх педагогів; чим вище професійна спрямованість підготовки студентів, тим результативніше процес розвитку їх професійно значущих якостей, що забезпечують успіх роботи вчителя-організатора.

Використання різних видів завдань, вправ з урахуванням організаторських можливостей студентів і характеру їх ставлення до

обраної професії сприяло якісній перебудові мотиваційної сфери, закріпленню позитивного ставлення майбутніх педагогів до організаторської діяльності.

Післяекспериментальний зріз показав дієвість запропонованої методики по формуванню готовності студентів до організаторської діяльності в умовах педвузу, в розвитку організаторських умінь і таких якостей особистості як цілеспрямованість, самовладання, працездатність, організованість, ініціативність, рішучість, самостійність, які складають основу професіографічних рис сучасного вчителя.

Узагальнюючи сказане, можна стверджувати, що сформульовані основні завдання дисертації виконані і мета дослідження досягнута.

Дослідження не претендує на вичерпне вирішення поставленої проблеми – вона досить складна й багатогранна. А тому подальшу її розробку, на наш погляд, доцільно здійснювати в таких напрямках:

- виявлення резервів позааудиторної роботи в підготовці вчителя-організатора;
- обґрунтування теоретичних засад педагогічного менеджменту;
- розробка методичних рекомендацій по озброєнню майбутніх педагогів основами педагогічного менеджменту;
- вивчення резервів самостійної роботи студентів для розвитку їх організаторських здібностей;
- дослідження можливостей професійного самовиховання в розвитку якостей, які притаманні особистості вчителя-організатора.

З вивченням цих питань ми пов'язуємо вдосконалення рівня готовності до організаторської діяльності випускників педвузу.

Основний зміст дослідження відображений у таких публікаціях автора:

1. Коммирование профессионально значимых качеств личности в учебно-воспитательной работе //Проблемы оптимизации педагогического общения /Тезисы докладов республиканской научной конференции. – К.: КТДПБ, 1989. – С.41-42.

2. Проблемы педагогического такта в наследии Н.К.Крупской и подготовка современного учителя-воспитателя //Педагогические рекомендации кафедрам и студентам пед.института по реализации

идей Н.К.Крупской в перестройке подготовки учителей для школ и преподавателей для профтехучилищ /Межвузовская юбилейная научно-практическая конференция посвященная 120-летию со дня рождения Н.К.Крупской. - Херсон: ХГПИ, 1989. - С.56-58 /в соавторстве/.

3. Формирование готовности студентов к организаторской деятельности в учебно-воспитательном процессе педвуза //Формирование личности советского учителя /Тезисы докладов научно-практической конференции. - Кривой Рог: КПИ, 1990. - С.69-70.

4. Моделювання рольових ситуацій у вузівському процесі як засіб розвитку організаційних здібностей майбутнього вчителя //Формування професіоналізму майбутніх педагогів в умовах педагогічного вузу /Тези доповідей науково-практичної міжвузівської конференції. - Ч.І. - Кривий Ріг: КДПІ, 1992. - С.88-90.

5. Формирование организаторских способностей у будущих педагогов в условиях педвуза /Методические рекомендации. - Кривой Рог: КПИ, 1992. - 38 с. /в соавторстве/.

6. Моделювання рольових ситуацій у вузівському процесі як засіб розвитку організаторських здібностей майбутнього вчителя//Формування творчої особистості вчителя для оновлюваної національної школи /Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції. - Ч.ІІ. - Умань: УДПІ, 1993. - С.151-153.

7. Развитие организаторских способностей студентов педагогического института //Сборник методов диагностики и способов формирования профессиональных качеств личности будущего учителя: Учебное пособие для студентов пединститутов /Под ред. проф. Л.В.Кондрашовой. - Кривой Рог: КПИ, 1993. - С.101-124 /в соавторстве/.

8. О формировании готовности будущего учителя к организаторской деятельности //Вопросы педагогики высшей и средней школы/ Под ред. проф. В.К.Буряка, проф.Л.В.Кондрашовой. - Кривой Рог: КПИ, 1993. - С.63-73.

9. Тренінг у системі занять з педагогічних дисциплін як засіб розвитку професійних якостей майбутнього вчителя //Теоретико-методичні основи формування громадянина України /Тези доповідей науково-практичної конференції. - Полтава: ПДПІ, 1993. - С.154-155./у співавторстві/.

10. О содержании готовности студентов к организаторской деятельности //Вопросы педагогики высшей и средней школы /Под ред. проф. В.К.Буряка, проф.Л.В.Кондрашовой. - Кривой Рог: КПИ, 1994. - С.34-38.

УДБ ім. В.Сорфалана
АН України

Сол 457558

АВ 30.346

Автореферат дозволений до
друку спецрадою з рекомендації
кафедри педагогіки
Криворізького державного
педагогічного Інституту

ПІДПИСАНО ДО ДРУКУ 23.05.94 р.
ФОРМАТ 60x84 1/16
ПАПІР ТИП. ГОТАПРИНТ. ДРУК. АРК. 0,8
ТИР. 100 ПРИМІР.
ЗАМОВЛЕННЯ № 39 ДРУКАРНЯ НІГРІ
324086, М. КРИВИЙ РІВ, ПР. ГАГАРИНА, 57